

Lokal sjelfstyrelse i fråga om rusdryckslagstiftningen. : Artiklar och före...

Hedin, Adolf,

20 Kommun.Br.

Förvaltn.
Kommun.
(Bv)

Lokal sjelfstyrelse

i fråga om

Rusdryckslagstiftningen

Artiklar och föredrag

af

Adolf Hedin

(Aftryck ur Aftonbladet.)

Pris 25 öre.

Stockholm
Aftonbladets Aktiefelags tryckeri, 1894.

lokali stiftet vrosse

Handyckskasistinninn

Handyckskasistinninn

Handyckskasistinninn

I.

Folklagstiftning.

Veto. — Initiativ. —

Referendum. — Cesarismens ple-
biscit. — Lokal option och lokalt
veto.

I
Folklagstiftning.

1870 - 1871
Hörsamligt - Forsvarens etc.
1870 - 1871
1870

I.

En vid sistlidne riksdag framkastad motion om, hvad man kallat, lokal (kommunai) sjelfstyrelse i frågor angående utskänkning af spirituösa drycker tilldrog sig genast i Andra kammaren och har sedermera ut öfver landet vunnit allt mer och mer växande sympatier, nämligen hvad sjelfva syftet angår. Dess värre var den så alldeles formlöst affattad, att den ej skulle hafva kunnat antagas, om än till förmån för sjelfva ändamålet hade funnits en enhällig mening. I saknad af alla verkställighetsbestämmelser skulle ju förslaget, om det kunnat falla en lagstiftande församling in att upphöja det till lag, hafva förblifvit utfördt, då det ej angaf några former för dess tillämpning.

Förslaget skall i verkställbar form komma åter, därom kan ej vara något tvifvel. Vi hysa ej heller något tvifvel om, att det skall kämpa sig fram till seger. Men vi förutse ock, att det skall röna mycket och af hvarjehanda, dels öppet uttalade, dels förtegade eller förklädda skäl motiveradt motstånd.

Bland annat tör det få antagas för visst att, trots föredömen från Förenta staterna och England, många skola af den anledningen förkasta det eller tveka om dess tillrådlighet, att det kommer i strid med deras teori, eller snarare deras oklara föreställning om statsmaktens rätta befogenhetsfär och en folkrepresentations nödvändiga maktfullkomlighet, hvori den ifrågasatta »lokala sjelfstyrelsen» förmenas skola utgöra ett alldeles otillåtligt ingrepp. Det är från *den* synpunkten vi skulle vilja försöka att i någon mån belysa frågan, innan den förekommer till behandling å ett, enligt hvad man meddelat oss, förestående stort möte i hufvudstaden. Vi skulle vilja fästa en allmännare uppmärksamhet därå, att, då det väckta förslaget gäller blott *en enda, noga begränsad fråga, hvarom enhvar är i stånd att bilda sig ett bestämdt omdöme*, den sålunda ifrågasatta lokala sjelfstyrelsen till sitt omfång är en småsak i jämförelse med den utveckling, som *folk-lagstiftningen* (Législation populaire, Volksgesetzgebung) annorstädes numera uppnått, ja till och med sedan långa tider tillbaka har uppnått.

En tillämpning af folklagstiftningen lemna vi härvid å sido, nämligen sådana folkomröstningar som den, hvilken nyss blifvit å en arbetarekongress

i Montreal ifrågasatt rörande en politisk union mellan Dominion of Canada och Förenta staterna — eller den som nästa år lärer skola afgöra, huruvida två områden, som vid Stillahafskrigets slut provisoriskt lemnades i Chiles ego, skola återvända till Perú eller icke — eller den, som genom Pragfredens artikel V, i den allra heligaste och odelbara treenighetens namn, utlofvades åt befolkningarna i de nordliga distrikten af Slesvig. Vi förbigå dem, därför att de, ehuru af stort intresse, hafva en öfvervägande folkrättslig karaktär, om än stundom statsrättsliga moment i dem ingått, hvarpå exempel finnas i de annexionsomröstningar, som spelat en viss roll i danandet af den sjette bland Europas stormakter.

När en viss riktning gjort sig mera allmänt gällande i statsorganisationen hos olika folk, har det varit alt för vanligt, att statsfilosoferna ej velat anse den för hvad den är — en ur mångfaldiga förutsättningar framvuxen, historiskt förklarlig, temporärt giltig ordning för samhällslifvet — utan upphöjt den till den enda riktiga och sanna, allmängiltiga form, hvari detta enligt sakens natur och förnuftets bud bör ordnas. Detta slags filosofi är på

samma gång en apoteos af det bestående och en förkunnelse af den eviga oföränderlighetens lära. Så har det kungliga enväldet, så länge det egde bestånd, haft sina statsfilosofer. En svensk professor gick ändå längre: sedan ståndsväsendet redan blifvit undergräfdt i hela Europa, upphöjde han den svenska fyrståndrepresentationen, sådan den var enligt 1809 års grundlagar och innan de fem bruksdistriktens representanter förfalskat borgarståndets dittills idealiskt fullkomnade skepnad, till det politiska förnuftets beläte. Detta var visserligen blott ett ensamstående kuriosum, men därom åter hafva meningarna varit föga delade, att *det representativa statsskicket*, en gång uppfunnet, är en för all framtid nödvändig form för ett civiliseradt folks statslif.

Guizot har velat göra gällande, att den rådande tendensen, att det som utgör sjelfva enheten i det efter-romerska Europas civilisationsarbete på det politiska området, är sträfvandet till ett representativt statsskick, hvilket varit den efterlängtade »hamn», som folken under århundraden sökt att nå. Han säger ej, men tänkte utan tvifvel, att detta styrelsesätt hade hunnit fullkomligheten bra nära åtminstone en gång, nämligen på den tid, då han, såsom ledande minister, från franska

deputeradekammarens tribun och inför ett privilegieradt fåväldes lydiga ombud, sammanfattade all för dem nödig moralisk och politisk undervisning i den namnkunniga läran: *Samla rikedom* (Enrichissez-vous)!

För honom var det helt säkert icke tvifvelaktigt, att ett parlament, åtminstone ett sådant som förstod att applådera honom, borde ega att utöfva all *folkets* makt och sjelft vara till sin befogenhet limiteradt endast i förhållande till *regeringen*. Och det föreställningssättet är mycket allmänt, att hur ofullkomligt en folkrepresentation ock må vara sammansatt, hur föga den ock må göra skäl för sitt namn, den skall ega all folkets konstituerande och legislativa makt, medan folket får nöja sig med en valrätt — af hvilken endast ett litet fåtal är delaktigt.

Bör »statsmakten», vare sig folkrepresentationen allena eller denna i förening med regeringen, ega en fullständigt obegränsad lagstiftande myndighet, för hvilkens bud, ehvad de än må angå, hvarje statens undersäte och folket i dess helhet måste böja sig? Ja, svarar den engelska statsrätten: så är det och så bör det vara. »Parlamentet», säger Blackstone, »kan göra

alt som ej är fysiskt omöjligt (*naturally impossible*), och därför hafva somliga ej tvekat att, med en något dristig bild, kalla dess myndighet allmakt. Sant är, att hvad parlamentet gör, kan ingen auktoritet göra ogjordt».

Och detta är ej en fiktion, ett af dessa talesätt utan praktiskt innehåll, hvar på den engelska statsrätten är så rik. Erfarenheten visar, för att blott nämna ett exempel, att parlamentets allmakt bryter aftal, som det på statens vägnar ingått. I öppen och oomtvistelig strid emot den år 1707 ingångna unionstraktaten med Skotland har det storbritanniska parlamentet återinfört *patronatet* i den skotska kyrkan, hvilken fåfängt protesterat mot detta kontraktsbrott och detta våld. När om sidet år 1834 hennes generalförsamling antog den s. k. Veto act, som förbjöd utöfning af patronatsmakten utan vederbörande församlings uttryckliga önskan, följde en kamp inför domstolarna, hvilken äfven inför lordernas hus, såsom högsta domstol, slöt med den skotska kyrkans fullständiga nederlag. Det statut, som åter infört patronatet, förklarades vara bindande — såsom hafvande emanerat från rikets högsta lagstiftande makt — ehuru det direkt kränkte unionskontraktet. Den minnesvärda följden här af var bildan-

det af den skotska frikyrkan för nu femtio år sedan.

Detta är en teori och en praxis, som eljes icke så oförbehållsamt bekännes eller utöfvas annat än i absolutistiskt styrda stater, där hela statsmakten i sjelfva verket betraktas och användes såsom statschefens endast af det personliga godtycket uttolkade privaträttighet.

Men alltför vanligt är det dock att anse statsmakten, lika godt om koncentrerad hos en, eller på hvarjehanda sätt fördelad på tvänne maktinnehavare, såsom i det hänseendet absolut gent emot folket, att dettas rättigheter och friheter fullständigt bero blott af den förres medgifvande, äro liksom förunnade förmåner, skänker som kunna återtagas. Om det t. ex. i Sveriges regeringsform (§ 16 och § 86) finnes några få element till en rättighetsförklaring, sådan som den Nordamerikanska unionens och dess särskilda staters samt de franska af 1789, 1793, år III och 1848, så hafva dessa bestämmelser, såsom vi dess värre alt för väl veta, ej varit *undantagna* från k. m:ts och riksdagens ingrepp: k. m:t och riksdagen hafva ej ansett sig förhindrade att genom den allmänna lagstiftningen omintetgöra förbudet mot att någons samvete tvinga eller tvinga låta, och de anse

sig utan tvifvel lika berättigade att upphäfva det grundlagsbud, enligt hvilket en hvar skall dömas af den domstol, hvarunder han rätteligen hör och lyder, eller det, som synes tillförsäkra hvarje svensk man rätt att utan några af den offentliga makten i förväg lagda hinder utgifva skrifter. Dessa stadganden innefatta ej, såsom de amerikanska rättighetsförklaringarna, några mot representationens och k. m:ts ingrepp tryggade, *förbehållna folkrättigheter*. Mot sådana ingrepp har svenska folket ej något sådant lagligt veto, som genom grundlagen är tillsvidare tillförsäkradt åt två f. d. politiska korporationer beträffande deras privilegier och åt den ena af dem beträffande en del af kyrkolagstiftningen.

Vi hafva ej längesedan varit vitne till, att den svenska riksdagen så litet funnit sig pliktig att akta näringsfriheten, att den ansett en dittills loflig, från den allmänna ordningens, säkerhetens och hälsovårdens synpunkt oskyldig näring (margarintillverkningen) böra förbjudas, emedan den antogs vara en för en annan näring besvärlig konkurrent; och riksdagen fann ej ens förbudet behöfva komma till stånd genom en af representationen och k. m:t gemensamt stiftad *lag*, utan höll den före,

att k. m:t kunde af egen maktfullkomlighet utfärda detsamma, hvilket ju innebär, att svenska medborgares hela näringsrätt är underkastad k. m:ts oinskränkta lagstiftningsgodtycke, när hälst ej riksdagens beskattningsrätt (såsom beträffande bränvinet) skyddar en lagstiftningsrätt, som riksdagen i fråga om margarinet kastade ifrån sig eller uppmuntrade k. m:t att tillvälla sig.

Måhända kunna redan dessa erinringar vara tillräckliga för att förmå den ärade läsaren att taga under något öfvervägande, huruvida det gängse föreställningssättet om en parlamentarisk, eller en åt två s. k. statsmakter anförtrodd »allmakt», från hvars altför möjliga tyranni inga folkrättigheter äro undantagna, må vara oantasteligt riktig och bör hållas för samhällslärans uppenbarade ord.

II.

Det är en alldaglig företeelse, att för inrättningar och sedvanor grunder uppfinnas *i efterhand*, hvilka als icke haft någon inflytelse å tillkomsten af de institutioner och bruk, som skola förklaras, försvaras, upphöjas till ofelbara skapelser af förnuft, af sanning och rätt. Sålunda har man,

för att gifva skäl för totalafhändelse af folkets rätt att direkt deltaga i lagstiftningen, anført, att därtill är folket absolut oförmöget och odugligt. Satsen är underlig att höra ur deras mun, som eljes få anstränga sig för att kunna hitta loford, tillräckligt prydliga för den *omedelbara demokrati*en i Aten och Rom. Det är ju gällande akademisk ortodoxi, att friheten blomstrade i Greklands — slafstater, och att Rom visar oss folkfrihetens, medborgaresinnets, den nationella kraftens, rättsutvecklingens öfverträffade mönsterbild. Om sådana voro frukterna af den rena eller omedelbara, den *icke representativa* demokrati^{en} i Grekland och Rom, eller om åtminstone sådana resultat icke hindrades af ett sådant statsskick, så är det måhända föga följdriktigt att påstå, att hvarje tanke på att låta den politiskt myndiga delen af ett folk få åtminstone i någon mån, i vissa fall afgöra *sak*-frågor, och ej inskränka dess politiska myndighet till endast valrätten, är alldeles förkastlig.

De flesta tro emellertid, att så förhåller det sig, emedan de aldrig hört talas om eller sett något annat. Och de, som gifva sig ut för att filosofera öfver ämnet, tillreda hvar på sittsätt en ragu på ett orakelspråk af Mon-

tesquieu i hans causerie om *Lagarnas anda* (andra boken, andra kap.), att »folket är beundransvärdt väl skickadt att utse dem, åt hvilka det skulle anförtro någon del af sin myndighet», men att det icke kan sjelft »sköta en angelägenhet». För det senare påståendet anför han intet skäl, för det förra däremot dels exempel från Grekland och Rom, hvilka efter vanligheten äro hugg i vädret, dels förnuftsskäl af den styrka, följande exempel utvisar: »folket behöfver (när det skall välja) blott rätta sig efter saker, som det ej kan vara okunnigt om. Det vet ganska väl, att en man ofta varit i krig, att han vunnit de och de framgångarna, det är således mycket välistånd att utse en general.» När kort därefter Jean-Jacques skref, att ett folk, som i representanters händer öfverlemnar sin makt, faller i slafveri, så är hans missförstånd icke svårare än det motsatta å Montesquieus sida.

* * *

Att en folkrepresentation icke bör besitta utöfningen af all folkets makt, utan från dess beslutande myndighet vissa befogenheter böra undantagas, som folket förbehåller sig, är en uråldrig frihetstanke, som torde kunna sägas hafva första gången fått ett

klart uttryck just i det land, där den förut nämnda läran om den *parlamentariska allmaktens* sedermera utbildats och ännu bekännes och tillämpas. Det skedde i den märkvärdiga handling, kallad *The agreement of the people of England*, som år 1649 af parlamentsarmén framlades för underhuset, för att därefter underställas folkomröstning. Den grundsats, som en af den religiösa demokratiens ledare vid denna tidpunkt uttalade: »Jag håller före, att denna nations friheter icke skola blifva verkligt tryggade, med mindre vidden af representanternas befogenhet och naturen af de rättigheter, hvilkas utöfning folket förbehåller åt sig sjelft, tydligt fastställas», var här iakttagen, i det att utom mycket annat från parlamentets befogenhet uteslöts all tvångsmakt »i andliga och evangeliska ting». Akten i sin helhet är att betrakta såsom en på Englands gamla rätt grundad, skrifven statsförfattning, hvilken bl. a. fördelade representationen i förhållande till folkmängden, stadgade hvad vi skulle kalla allmän rösträtt, förbjöd representationen att rubba det gamla rättssystemets principer, att döma någon efter ej förut bestående lag, att privilegiera eller fritaga någon från lagbud som här efter göras, att upphäfva någon det allmännas åtagna förpligtelse, att

— detta var riktadt mot kommunisterna (*the levellers*, nivellörerna) — angripa eganderätten »eller göra allting gemensamt» o. s. v.

I kampen för sin samvetsfrihet mot en tyrannisk statskyrka öfverflyttade Englands puritaner — reformpartiets venster — på det borgerliga samhället den folksuveränitetsprincip, de tillämpat inom sina frikyrko-församlingar. Från folkets, alla troendes, suveränitet i kyrkoförsamlingen var, under kampen mot statsmaktens tvångsmedel och straff i tros- och samvets-saker, vägen ej lång till folkvälde i det politiska samhället. Robert Brown, efter hvilken puritanerna i begynnelsen buro namnet Brownister, omtalar detta samband som en sjelffallen sak: den politiska reformens ursprung ur den religiösa framträder här oemotsägligt. I sin »Bok, som visar alla sanna kristnas lif och seder» (1582), säger Brown, att han gifvit sina satser en allmän form, »för att de äfven må kunna tillämpas på staten». Ur independenternas led kommo dessa »järnsidor» i underhusets armé, som segerade vid Marston-Moor och Naseby och grundlade republiken, hvilkens tillvaro, ehuru kort, var tillräcklig för att ej låta den kungliga absolutismen restaureras för mer än en kort öfvergångsperiod.

Från England medförde puritanerna till sina nya hem i den Nya världen dessa religiösa och politiska frihetsgrundsatser. Till deras försvar förde Englands nordamerikanska kolonier i senare hälften af förra århundradet sitt oafhängighetskrig och skilde sig från moderlandet. Källan till de författningar, utvandrarerna upprättade på Amerikas jord, är att söka i de öfverenskommelser — *Covenants* —, hvarigenom de i moderlandet konstituerat sig till fria kyrkoförsamlingar; den religiösa demokratien har inspirerat den politiska.

* *
* *

Den tyska statsfilosofien har förvandlat samhällsläran från erfarenhetsvetenskap till ett från några godtyckliga antaganden utgående, med ordanalyser och orddefinitioner opererande system af abstrakta satser, som förkunnats med dogmatiska ofelbarhetsanspråk, ej ringare än de officiella kyrkolärornas. Denna förmenta vetenskap, som hvarje år föder af sig ett otal af böcker, är gammal, om än namnet »metapolitik» är nytt. Där den råder, sitter ock tron på den *obegränsade* statsmakten i orubbadt bo.

Emellertid är sedan länge i Amerika den grundsats om *begränsning* af statsmakten, således af dess organs

befogenhet, förverkligad, som independenterna i England hade försökt. I Förenta staterna äro den engelska parlamentsallmaktens teori och praxis okända.

Såväl förbunds-författningen som de särskilda staternas författningar undantaga, genom rättighetsförklaringarna, vissa områden från de representativa församlingarnas lagstiftningsmakt. Såväl kongressens som de särskilda stats-legislaturernas händer äro bundna med hänsyn t. ex. till religionsfriheten. Medan Sveriges riksdag blott behöfver ändra ett par grundlagsbestämmelser, med hvilka den anses ega att göra hvad den behagar, för att införa *censur*, eger den lagstiftande makten i Förenta staterna icke att besluta en sådan inskränkning i tryckfriheten. Vi återfinna i rättighetsförklaringarna den tanke, som independenterna hade yttrat i den appell till engelska folket, som åtföljde deras författningsförslag. Folket, heter det där, borde sjelft »förklara sina medfödda rättigheter», icke »begära parlamentets garanti» för dem. Ty intet parlamentsbeslut är oföränderligt, och således garantien osäker, om ett nytt parlament besluter någonting däremot stridande.

En amerikan, som ej studerat de europeiska statsförfattningarna, skulle med lika mycken misstro som förvåning höra berättas, att dessa äro upplåttna åt de representativa församlingarnas godtyckliga experimenterande — att ett parlament eger att göra hvad det behagar med folkets rättigheter, inskränka eller votera bort dem. Den grundlagsstiftande, den »konstituerande» makten tillhör i unionens stater icke dessas representantförsamlingar. De nya författningar, som kolonierna antogo under oafhänghetskriget, utarbetades af särskilda grundlagsstiftande församlingar (konvent). Några underkastades därjämte folkomröstningar å kommunalstämmor (*town-meetings*), eller till och med (New Hampshire) framgingo ur ett verkligt samarbete mellan konventet och primärförsamlingarna. Nu är i vissa författningar stadgadt, att efter bestämda mellantider folket skall tillfrågas, huruvida ett konvent för författningsrevision skall sammankallas eller ej. Beträffande partiella förändringar hafva legislaturerna initiativ. Deras förslag blifver i somliga stater utan vidare understödt folkomröstning vid nästa allmänna val. I de flesta eger folkomröstning ej rum, förrän nästa legislatur — på hvilken folket sålunda haft tillfälle

att genom valen inverka — ånyo antagit det.

Vi se således, dels att i Förenta staterna vissa angelägenheter, som mycket sysselsatt alla europeiska representationer, äro undantagna från de representativa församlingarnas lagstiftningsmakt genom förbundsorfattningen och dess tio första amendement samt genom rättighetsförklaringarna i de särskilda staternas författningar; dels att den konstituerande makten är åt folket förbehållen. Den förstnämnda grundsatsen, i främsta rummet förfäktad såsom ett värn för samvetsfriheten, men utsträckt till flere andra folkrättigheter, är ett arf från den puritanska rörelsen i England och var ledstjernan för utvandrarnas nya samhällsdaningar på amerikansk mark. Ej mindre sjelfklar är, i amerikanernas ögon, den senare, att folket sjelft stiftar sin författningsslag. En författningssomröstning eger i allmänhet rum i samband med valen, och äfven när så ej är fallet, går den under benämningen *election*. När d. v. professorn i Oxford J. Bryce — numera ledamot af Gladstones kabinett såsom kansler för hertigdömet Lancaster — skref sin berömda bok om den stora republiken, väckte han många ameri-

kaners förundran genom att berätta dem, att de i sina författningsomröstningar hade en med det schweiziska *referendum* likartad institution. Och visserligen är folkomröstning om civillags-, budgets- med flere frågor någonting annat än den åt de politiskt myndiga förbehållna rätten att sjelfva omedelbart ingripa i frågor om förändring af statssamhällets stora konstitutiva drag.

III.

Etthundrafyrtiofem år efter det förutnämnda *Agreement of the people* på den engelska revolutionens tid se vi folkomröstning om förändringar i statsförfattningen ega rum under franska revolutionen. Konstitutionerna af 1793 och år III antogos genom omröstning i primärförsamlingarna. Den förre tillerkände folket (minst en tiondedel af primärförsamlingarna i minst hälften plus ett af departementen) *initiativ* i konstitutionsfrågor, för hvilkas handläggning en extraordinarie nationalförsamling (konvent) skulle utses. Den senare gjorde den med många försvårande former omgifna statsförfattningsrevisionens slutliga giltighet beroende af omröstning i primärförsamlingarna.

Bonaparte åtog sig, som bekant, att förenkla författningsförändringarna, men förkastade ej folkomröstningen. Från och med år VIII (Bonaparte nämnes till konsul på tio år) förekommer i Frankrike folkomröstningen i konstitutionella frågor blott i de ofria, cesaristiska plebiscitens vrångform, likasom folkbesluten i Rom adertonhundra år förut hade gifvit sin sanktion åt diktatur och kejsardöme. I denna skepnad återupplifvas folkomröstningen, i midten af detta århundrade, af Louis Bonaparte såsom president, vid statskuppen, och såsom kejsare. Hvad en sådan folkomröstning kan användas till, lär man af plebiscitet år 1851, som åt prins-presidenten uppdrog grundlagsstiftande makt. Det inleddes af december-massakrerna på Paris gator; det republikanska partiets chefer suto i fängelse; förenings- och pressfriheten var tillintetgjord; i mer än tjugu departement var belägringstillstånd proklameradt; armén röstade öppet och efter upprop under befälets tillsyn. Det sista plebiscitet af detta slag är det som egde rum om våren 1870, då prefekterna hade order, såsom ministern Ollivier sade, att utveckla en »glupsk verksamhet», för att »drifva folket till rösturnorna» och göra för det klart, att man med

ett *ja* röstade för frihet, med ett *nej* för envælde. När alt var öfverstökadt, yttrade Rouher, att det var »revanche för Sadowa», och två månader därefter förklarades krig mot Preussen.

Det är icke så, som en af reaktionens större profeter i vår tid, sir Henry Sumner Maine, har sagt, att »demokratiens zeloter» hafva glömt eller ej vilja låtsä om de ofantliga röst-siffror, med hvilka den franska nationen för ej länge sedan åt en militär-despot voterade hvad svar han önskade. Åtminstone är det icke sant om fransmännen. Tvärtom är det påtagligt, att folkomröstning i författningsfrågor och äfven ett referendum efter schweiziskt mönster i andra, till och med blott kommunala angelägenheter i Frankrike möter det starkaste motstånd just på grund af de afskräckande nationela hågkomsterna af faror och olyckor, som dragits ned öfver landet af en despotism, hvilken haft folkomröstningen till lydigt verktyg.

Många vitnesbörd om denna sinnestämning hafva förekommit under de senare åren. Den af baron de Mac-kau 1890 väckta motionen om ett kommunalt referendum afvisades med stor majoritet och helt snävt. Dock finnes redan en anknytningspunkt för en sådan institution i kommunallagens föreskrift, att om en tredjedel af de in-

skrifne valmännen i en kommun yrkar, att en officiel utredning af väckt fråga om flere kommuners förening till en, om afsöndring af en kommundel m. m. skall företagas, prefekten är skyldig att skrifa till en sådan s. k. undersökning *de commodo et incommodo*, samt att å kungjord dag eller dagar kommunens invånare, män och kvinnor, ega att inför den af prefekten förordnade undersökningskommisarien afgifva sitt votum. Icke mindre betecknande är, att municipalrådet i Paris, som eljes hvarken ryggar tillbaka för nyheter eller olagligheter, ej velat lyssna till väckta förslag om anställande af referendum i kommunala frågor. Ett sådant förslag rörande hufvudstadens stora järnvägsfråga, den om *le Métropolitain*, begrofs i ett utskott; en ledamot föreslog att remittera det till *le Charivari*. En annan gång har samma municipalråd vägrat att inlåta sig på ett förslag om referendum i den omtvistade och ömtåliga frågan om »systrarna» å sjukhusen. Åtskilliga andra municipalråd hafva visserligen tillåtit sig att anordna folkomröstningar, såsom om större kommunala lån. Men ett cirkulär år 1889 från d. v. inrikesministern Constans förstärkte prefekterna att annullera hvarje sådant beslut såsom olagligt.

Förgäfves invända referendums-tankens vänner, att minnet af olycksbringande missbruk på det konstitutionela området och under tidrymder, då en enväldig herskare usurperat all makt i staten, ej bör stå hindrande i vägen för ett noga lagbestämt referendum i kommunala angelägenheter. Boulangismen med dess plebiscitmetoder har kastat sin skugga öfver den nyföddes vagga och hindrat honom att växa och förkofra sig. Mot en stark centraliserande förvaltnings gamla och sega traditioner blifver för öfrigt denna reform naturligtvis dess svårare att genomdrifva, ju behöfligare den kan vara i deras ögon, som förfäkta dem.

* * *

En helt annan syn möter oss i Schweiz, där för det första folkets (de röstberättigades, de politiskt fullmyndiges) eget omedelbara deltagande i afgörandet af konstitutionela frågor, vid revision så väl af förbunds-författningen som af de särskilda staternas (kantonernas) författningar, är undantagslöst gällande grundsats, vare sig i form af obligatorisk folkomröstning eller af ett »folkinitiativ», som föranleder en folkomröstning, och där för det andra öfriga såväl förbunds-

som kantonala lagstiftnings- och andra angelägenheter i mycket stor utsträckning äro — undantagandes ännu i en enda kanton (Fribourg) — underkastade folkomröstning.

Hvad först angår *Förbunds*-lagstiftningen, så hafva vi att skilja mellan folkomröstningen i konstitutionela frågor — i frågor om total eller partiel revision af förbunds-författningen — och folkomröstningen («referendum») rörande andra af förbundsrepresentationen antagna lagar och beslut.

Total revision af förbunds-författningen kan företagas på grund af samstämmade beslut af förbundsrepresentationens båda kamrar — eller 50,000 schweiziske medborgares därom framställda yrkande, i hvilket fall frågan: revision eller ej? skall underställas folkomröstning och, om den jakande besvaras, båda kamrarna upplösas, och de nyvalda kamrarna skrida till revisionsarbetet — eller i följd af den folkomröstning, som eger rum, därest kamrarna äro oense i principfrågan: revision eller ej? Partiel revision företages likaledes vare sig i följd af kamrarnas beslut, eller initiativ från 50,000 medborgare på sätt nyss nämdes. Härvid blifver förfarandet olika, alt efter som »initiativet» antingen blott angifver revisio-

nens allmänna syfte eller framställes i form af ett fullständigt utarbetadt förslag; hithörande detaljer förbigå vi för att undvika onödig vidlyftighet.

Den i sin helhet eller till någon del reviderade förbundsorfattningen träder i kraft, om den vid folkomröstning godkännes af flertalet i omröstningen deltagande schweiziske medborgare och af flertalet kantonen.

Vidkommande därefter *referendum*, folklagstiftningen uti andra förbundsangelägenheter än revision af förbundsorfattningen, torde först något böra erinras angående sjelfva den ryktbara termen. Eftersom referendum är ett latinskt ord, våga vi naturligtvis icke säga, att den är barbarisk. Men visst är, att den är mycket oegentlig för hvad den *numera* skall beteckna och något förvillande, emedan den förr haft en helt annan betydelse. Diplomater, församlade till en kongress, taga sådana frågor, hvarom deras instruktioner ej meddela dem tillräckligt bestämda föreskrifter, *ad referendum*, d. v. s. hänskjuta dem till sina resp. regeringar för erhållande af förhållningsorder. Ungefär enahanda var förhållandet såväl med de ombud, som tillförene utgjorde ett slags ej beslutande, utan rådplägende eller rådgifvande representation för Edsförbundet, som med de ombud,

hvilka på den tid, då de n. v. kantonerna Graubünden och Valais voro *förbundsstater*, bildade ett slags gemensam representation för de miniatyrrepublikerna, af hvilka dessa förbund bestodo. Ombuden vid landtdagarna i Graubünden och Valais voro ej representanter med samfäld beslutanderätt, lika litet som ombuden vid det schweiziska förbundets Tagsatzung. Hvad de beslöto eller förordnade var underkastadt deras pröfning, som befullmäktigat dem. Med detta forna referendum har det nuvarande endast namnet gemensamt.

Däremot har det nuvarande schweiziska referendum en verklig och högst märkvärdig förebild i de s. k. *Volksanfragen*, som i gamla tider egt rum i ett par schweiziska kantoner. I Zürich var det genom folkömröstningen som reformationen, trots de andra kantonernas motstånd och hot, främjades. Genom folkömröstning var det också som, trots rådsherrarnas egoistiska och opatriotiska ränker, Zürich för ett helt århundrade befriades från de franska värfningarnas kräfte. I Bern äro 88 »Volksanfragen» kända, flertalet under sextonde seklet. En af detta ämnes förnämsta kännare har om folkbesluten i det mycket stora antal frågor, som angingo utrikesärenden (förbund, krig, fred), yttrat,

att de till alla största delen blifvit rätt uppfattade och afgjorda, ja, att folket mer än en gång rättat hvad de styrande herrarna felat, räddat hvad de satte på spel. Märkvärdigast i detta hänseende är den folkomröstning, som kasserade det skamliga fördrag (år 1589), hvarigenom stora rådet i Bern förbundit sig att icke bistå skyddsstaten Genève mot hertigen af Savoien; det var landtmännen i Bern, som räddade »Edsförbundets nyckel», det »protestantistiska Rom». Och nästan alla de öfriga exemplen visa, såsom den nyss åberopade forskaren säger, att »äfven ett helt folk är i stånd, om det oftare har att taga befattning med utrikes angelägenheter, att med god insigt bedöma sådana äfven af den mest invecklade beskaffenhet, och att det, under förutsättning af behörig utredning, hvilken ju också i parlamentariska församlingar är nödvändig, i det hela icke står tillbaka för dessa i det sunda omdömet tillförlitlighet». Anmärkningsvärdt är, att till folkomröstningsförsamlingarna kallades »alle mannschaft», stundom från 16 eller 18, en gång från 12 års ålder, vanligast »von 14 jahren uf».

Folkomröstning i sådana förbunds- lagstiftningsfrågor, som icke angå ändring af sjelfva förbunds-författningen, infördes först år 1874. Alla förbunds-

lagar och alla förbundsbeslut, hvilka äro allmänt förbindande och ej af brådskande beskaffenhet (*qui n'ont pas un caractère d'urgence*), underkastas folkomröstning, när inom 90 dagar efter offentliggörandet yrkande därom framställes af 30,000 schweiziska medborgare eller 8 kantoner. I dessa angelägenheter finnes således ett *fakultativt* referendum medan folkomröstning om ändring i förbunds författningen är *obligatorisk*. Under åren 1848—91 hafva folkomröstningar af båda slagen egt rum till ett sammanräknadt antal af 39. Af 150 förbundslagar och förbundsbeslut 1874—1891, mot hvilka det fakultativa referendum kunnat tillämpas, har det kommit till användning blott i 19 fall; i 13 fall af dessa 19 har lagen eller beslutet blifvit förkastadt.

* * *

Hvad *Kantons*-lagstiftningen beträffar, så äro konstitutionella frågor i några kantoner underkastade obligatorisk folkomröstning och kunna i alla kantoner bringas å bane genom folkinitiativ.

Om folklagstiftningen i andra angelägenheter inom kantonerna märkes först, att 6 kantoner (båda Unterwalden, båda Appenzell, Uri och Schwyz) förete den omedelbara demokratiens

typ utan någon representativ inrättning, och att 1 kanton (Fribourg) behållit det representativa systemet orubbadt.*) I de öfriga gjorde folklagstiftningen sitt första inträde i form af rätt till *вето* mot de af representationen antagna lagar: så i St. Gallen 1831, i Basel-Land, Luzern, Thurgau, Schaffhausen 1832—1852. Sedan dess har *vetot* i det allra närmaste gått upp i de olika formerna af referendum, hvarå kantonerna förete en ganska brokig profkarta. Till en del är dock brokigheten mera skenbar än verklig. Det är ju ganska naturligt, att det s. k. »finansreferendum» skall te sig olika i större och i mindre kantoner, att det utgiftsbelopp i ett finansdekret, mot hvilket referendum kan påkallas, är ganska lågt i en liten kanton, jämförelsevis mycket betydligt i en större.

IV.

Den schweiziska folklagstiftningen, sådan vi i största korthet beskrifvit

*) Vi räkna ej 22, utan 25 kantoner, då de s. k. halfkantonerna hafva alldeles samma sjelfständighet, samma statsrättsliga ställning som helkantonerna. Enda skilnaden är, att i förbundsförsamlingens första kammare (»staternas råd») en halfkanton har blott 1 representant, en helkanton 2, samt att vid omröstning om en förbundsöföfattningsändring halfkantonens votum gäller för $\frac{1}{2}$, helkantonens för 1 röst.

den, betraktas ej af schweizarna sjelfva såsom en modifikation af det representativa systemet, utan fast hållre de representativa institutionerna i och med sin nuvarande befogenhet såsom blott en modifikation af den direkta folklagstiftningen. Den senare har ej saknat och saknar ej vedersakare i Schweiz, och om det ej tillkommer betraktaren på afstånd att fälla ett afgörande omdöme, så kan dock en opartisk iakttagare mycket väl se, att två alldeles motsatta anmärkningar äro lika ogrundade: den ena, att referendum är ett hinder mot det legislativa framåtskridandet, det andra, att det utgör en altför stark oro i samhällsarbetets urverk. En schweizisk statsrättslärare sammanfattar sitt omdöme om referendum på följande sätt:

Ingen som eger politiskt förstånd kan önska att se det infördt i Ryssland, eller i de nybildade staterna på Balkan-hälfön, eller i sådana samhällen, där ett ringa antal bildade befinner sig gentemot en okunnig, ännu ej vid sjelfstyrelse van massa. »Denna inrättning är, såsom republiken sjelf, ett hederstecken för det folk, som kan fördraga den; det är då ett emanciperadt folk, som ej längre behöfver någon af de arter af förmynderskap,

som statsrätten efterhand uppfunnit». Ingenting uppfostrar bättre till frihet än friheten sjelf, när vissa mera moraliska än juridiska förutsättningar äro för handen, åtminstone hos en betydande del af folket. Där detta är händelsen, är folklagstiftningen af stor betydelse för vidare utbildning af folkets politiska sinne och karaktär, och har den under alla förhållanden de företrädena framför det representativa systemet, att den gör lagstiftningen i dubbel mening populär — i ty att folket både blifver mera förtroget med lagarnas innehåll och stöder dem med sin sympati och vördnad — att den utgör det mäktigaste uppfostringsmedel, att den allena uppenbarar de verkliga majoritetsåsigtterna, att den nödgar de högre, de s. k. »bildade» klasserna att förblifva i ständig beröring med de undre folklagren och sörja för deras fortvarande undervisning och samhälleliga uppfostran. *Principiellt* kan man ej bekämpa denna form, utan att då ock af samma skäl bekämpa demokratién i det hela.

Vi hafva erinrat om, hvad motstånd folklagstiftningstanken möter i Frankrike. Ingen har med större häftighet

bekämpat den än en man af yttersta venstern, Louis Blanc, i en polemik för fyrtio år sedan mot Rittinghausen, Victor Considérant och Girardin. Icke heller i Tyskland har den tilldragit sig synnerligt intresse; bland undantagen förtjenar att nämnas preuss. landtrådet Imm. Hoffmanns entusiastiska förord för utbytande af kammarupplösning, vid konflikt mellan regering och representation, mot referendum, eller åtminstone rätt för vederbörande att i slikt fall välja mellan upplösning och referendum.

Annorlunda i England och Belgien, där — i synnerhet i det senare landet — det schweiziska referendum med ifver studeras. Före och i samband med den i år antagna belgiska representationsreform, hvilkens fullständiggande genom en ny vallag nu är föremål för kammarens mödor och bekymmer, har referendums-tanken blifvit mångsidigt diskuterad. Den namnkunnige Emile de Laveleye öfverraskades af döden, medan han som bäst var sysselsatt att försvara till och med den olyckliga form, i hvilken ministären Beernaert i början af författningsrevisions-arbetet sökte genomdrifva ett referendum. Detta »kungliga referendum» var en parodi på det schweiziska: konungen skulle ega rätt icke blott att, vid meningsskiljaktig-

het mellan regeringen och kamrarna rörande en redan voterad lag, vädja till valmännen, för att inhemta deras mening, icke deras beslut, utan ock att på förhand och rörande en tillämnad, men omtvistad lagstiftningsåtgärd rådfråga valmanskåren (referendum *ante legem*). Syftemålet skulle hafva varit tämligen tydligt, äfven om det icke ganska oförbehållsamt uttalats. Man ville förstärka konungamakten, sätta i dess hand ett brukbart vapen i stället för upplösningsrättens tveeggade svärd och i stället för den farliga och obrukbara rätten att vägra sanktion: konungens veto har under Belgiens sextioåriga konstitutionela historia användts blott två gånger, och det icke i några konfliktfrågor, utan med anledning af uppenbara felaktigheter, som inlupit i kamrarnas beslut. Detta slags referendum afsåg således icke als att till folkmaktens fördel begränsa representationens befogenhet, att gifva valmännen rätt att stundom intervensera med ett bindande beslut, utan blott att utrusta kronan med ett nytt regeringsverktyg mot representationen. Företaget var ej det minst egendomliga bland den belgiska revisionens många kuriosa. På samma gång en utsträckning af valrätten skulle åstadkomma en representation,

som utgjorde ett sannare uttryck af folkmeningen, än den hittilsvarande mindretalsrepresentationen kunde vara, ville man införa ett opinions-referendum, i hvilket samme valmän skulle taga del. Och medan man sökte »garantier» mot den fruktade valrättsutvidgningen, låtsade man hysa förtroende till den genom samma rösträtt *direkt, i en omtvistad sakfråga* uttalade opinionen!

Intresset för referendum har f. ö. i Belgien på flere sätt gifvit sig tillkänna, ej blott genom privat anordnade folkomröstningar, t. ex. den som förliden vinter egde rum i Bruxelles angående rösträttsfrågan, utan genom sådana anordnade af de *kommunala myndigheterna*. Dessa kommunala referendum-företag, för så vidt det gällt *kommunala* angelägenheter, lära icke hafva ansetts för lagstridiga. Åtminstone har regeringen icke uttalat något ogillande af dem, hvaremot hon förklarar för olagligt hvarje beslut af ett kommunalråd med hänsyn till den af de liberala rösträttsföreningarna anordnade folkomröstningen om hufvudpunkten — rösträttsfrågan — i författningsrevisionen.

Vi yttrade i vår första artikel, att den väckta frågan om lokal sjelfsty-

relse i utskänkingsärenden är till sitt omfång en småsak i jämförelse med den utveckling, som *folklagstiftningen* i vissa andra länder numera, ja till och med redan för länge sedan har uppnått. Vi hafva visat, hurusom i Förenta staterna och i Schweiz den grundlagsstiftande makten är lagd i folkets hand, och huruledes i Schweiz, såväl i förbunds- som i kantonsangelägenheter, folket eger att taga initiativ till och fatta det afgörande beslutet i de viktigaste allmänna ärenden. Yrkandet på alla myndiga och välfrejdade kommunmedlemmars rätt att afgöra utskänkingsfrågor måste betraktas såsom en föga vidtutseende reform i jämförelse med t. ex. de schweiziska folkomröstningarna om: civilstånds- och äktenskapslagstiftningen, rösträttslagen, banksedellagen, värneskattslagen, fabrikslagen, epidemilagen, alkoholmonopolet o. s. v., för att nu blott nämna ett antal exempel, hemtade från förbunds-lagstiftningen utanför det konstitutionella området. Med dessa förhållanden för ögat bör den ifrågasatta sjelfstyrelsen beträffande, såsom vi förut sagt, en enda noga begränsad angelägenhet, hvarom enhvar är mycket väl i stånd att bilda sig ett på insigt och erfarenhet grundadt omdöme, åtminstone ej kunna anses för en principiellt be-

tänklig och till sina verkningar oöfverskådlig, samt därför afskräckande nyhet.

Vi ha också förut antydt, att för ett lokalt, ett kommunalt referendum af detta begränsade slag kunna åberopas föredömen från Amerika och England. Härom till sist några ord.

I den nordamerikanska unionens stater har man ej kunnat införa ett referendum efter schweiziskt mönster, i ty att domaremakten har förklarat för författningsvidrigt att låta de af en representation voterade lagarnas giltighet blifva beroende af en folkömröstning. Då däremot förändringar i sjelfva statsförfattningarna skola underkastas folkömröstning, har man anlitat den utvägen att i dessa inrycka sådana, enligt det vanliga åskådningssättet icke egentligen dithörande eller där passande bestämmelser, som man ansett böra afgöras genom alla de röstberättigades votum. Sålunda förekomma i flere staters konstitutioner en mängd bestämmelser om sådana ämnen, som annorstädes anses hafva sin rätta plats i civila eller administrativa lagar: de hafva blifvit på grundlagstiftningsväg antagna af folket, och af detta beror det att ändra dem, hvar emot de skulle vara uteslutande be-

roende af representationen, om de hade plats i vanliga lagar. Att härigenom en stats konstitution kan komma att svälla ut till ett tämligen stort omfång och få ett något ovanligt utseende, är en formel hänsyn, för hvilken man icke ansett sig böra offra det eftersträfvade sakändamålet. Sålunda hafva i sjelfva verket många vanliga lagfrågor, administrativa organisationer m. m. afgjorts genom folklagstiftning, ehuru under helt andra former än i Schweiz.

Denna väg har man däremot icke behöft välja för afgörandet af frågor om handel med spirituosa. Där har man den lokala optionens, det lokala vetots metod, d. v. s. att större eller mindre distrikts röstberättigade myndigas att besluta, om den eller den lagbestämmelsen skall tillämpas inom deras lokalitet. Enligt en för engelska parlamentet framlagd diplomatisk rapport af år 1887, var denna rättighet, lokal option, medgifven i tretton af unionens d. v. trettioåtta stater. Med lagstiftningen i vissa nordamerikanska stater om lokal option är ej att förväxla det i en del af de andra staterna införda *allmänna förbudet* mot tillverkning af och handel med spirituosa (utom för medicinska och tekniska ändamål), hvilket

påbudits genom en för hela staten
ovilkorligt förbindande lag.

I England har beträffande äfven
andra angelägenheter än handeln
med spirituosa lokal option medgif-
vits genom uttrycklig bestämmelse i
de respektive parlamentsakterna. I
det nu församlade parlamentet äro
väckta fyra särskilda lagförslag — ett
för hvardera af de stora riksdelarna
England, Wales, Skotland och Irland
— om lokal option rörande frågor om
handel med spirituösa drycker.

II.

Föredrag

å Hotell Continental W 6 i Stockholm

den 7 December 1893.

II

Förordrag

Å Hotel Continental W G i Stockholm

den 7 December 1883.

Vid det stora nykterhetsmötet å Hotell Continental W6 den 7 December 1893 höll riksdagsmannen Herr Adolf Hedin följande anförande, hvilket för öfverskådlighets skull blifvit försedt med underrubriker:

Svenska bränvinslagstiftningen.

Under de icke fullt fyrtio åren 1855—1893 har försäljningen af bränvin varit föremål för mer än 20 lagstiftningsåtgärder, således, fördelade på hela tidrymden, mer än en för hvart annat år. Och från den nya representationens tillträde till makten, under de 27 åren 1867—1893, har bränvinsförsäljningen afhandlats vid samtliga lagtima riksmöten med undantag af ett enda, nämligen 1878 års riksdag, då intet förslag i detta ämne väcktes — detta utan tvifvel blott af det skäl, att riksdagen året förut hos k. m:t hade anhållit om tillsättande af en komité för revision af bränvinslagstiftningen och denna naturligtvis ej kunnat medhinna att afgifva utlåtande redan till början af 1878 års riksdag. Hvad är nu resultatet af detta ofantliga arbete? Antagligen äro alla ense därom, att vissa förhättringar åstadkommits, men sannolikt hålla ock de flesta före, att något stort och afgörande resultat icke på den vägen vunnits. I riksdag-

gens nyssnämnda skrifvelse till k. m:t år 1877 yttras också i en allt annat än förhoppningsfull ton, att »åtminstone ett försök» borde göras att på lagstiftningens väg kraftigare än dittills motverka rusdryckers missbruk. Emellertid råkade frågans finansiella sida — fördelningen af försäljningsafgifterna — att så tränga hufvudfrågan i bakgrunden, att den senare blef nära nog osynlig — ty därom kan väl ej gerna mycken meningsolikhet råda, att den andra hufvudpunkten i komiterades förslag, nämligen bränvinsförsäljningens förvandling till en ren kommunal angelägenhet, omedelbart handhafd af de kommunala myndigheterna, icke utgjorde ett för det af 1877 års riksdag uppgifna ändamålet — inskränkning af rusdrycksmissbruket — tjenligt medel. Denna fråga om försäljningsmedlens fördelning har äfven sedermera ådragit sig en uppmärksamhet och ett intresse, som ej kunnat annat än skada det, som var och borde vara hufvudsaken. Därom vitna riksdagsförhandlingarna, därom vitnar framför allt den omständigheten, att när k. m:t omsider år 1885 — sju år efter det bränvinskomitén afgifvit sitt utlåtande — framlade förslag till ny försäljningslag, hufvudsaken i detta förslag var en *ny fördelning af försäljningsafgifterna*, medan i öfrigt förändringarna inskränktes till föga väsentliga jämkningar i den gällande lagstiftningen.

Under sådana förhållanden och med stöd af denna erfarenhet har den frågan uppstått: vore det icke skäl att beträda en ny väg, vore det icke skäl, att riksdagen befriade sig sjelf från bekymret med oupphörliga, mer el-

ler mindre betydelselösa lappningsförsök, genom att öfverlåta åt folket sjelft att på den »lokala sjelfstyrelsens» väg, genom en på nya grunder ordnad kommunal folklagstiftning, successivt genomföra en reform, som på den vägen kan efter hand blifva både allmän och af en allmän opinion uppburen, därför också varaktig och definitiv?

Detta är den fråga, för hvars diskuterande detta möte blifvit sammankalladt och om hvilken jag fått uppdrag att yttra några inledande ord. Måhända kan jag t. o. m. förutsetta, att flertalet af dem, som här kommit tillstädes, gilla sjelfva principen, och att diskussionen därför väsentligen kan röra sig om former, sätt och medel. Hvad jag skall hafva den äran att anföra torde emellertid lända till någon belysning af såväl princip- som verkställighetsfrågan.

Lokal sjelfstyrelse i Amerika.

Vännerna af hvad man med en redan häfdvunnen term kallar »lokal sjelfstyrelse» i frågor om spirituosa försäljning yrka ej någon ting alldeles nytt och hittills ingenstädes pröfvadt.

I Nordamerikas Förenta stater har denna grundsats redan länge tillämpats i betydande utsträckning. Enligt en 1888 för engelska parlamentet framlagd rapport från engelska sändebudet i Washington rådde år 1887 det allmänna förbuds-systemet i 4 stater (Rhode Island, Vermont, Maine, Jowa) och i en del af en femte stat (Alabama), hvarjämte förslag då förelåg om införande af samma system,

genom grundlagsbestämmelse, i en sjettede stat (Connecticut). Hvad vi kalla lokal sjelfstyrelse och amerikanerna »local option» var åter medgifven och i större eller mindre utsträckning tillämpad i 13 af unionens (dåvarande 38) stater med tillsammans 22 mill. invånare år 1880 (New York, Connecticut, Massachusetts, Maryland, Virginia, Kentucky, South Carolina, Georgia, Texas, Illinois, Missouri, Minnesota, Colorado), hvarförutom någonting i viss mån liknande förekom dels i förbundsdistriktet Columbia, dels i en stat (Oregon), i ty att den, som gjorde ansökan om utskänkingsrätt, ej kunde få den af vederbörande myndighet beviljad, med mindre den understöddes genom en af flertalet röstberättigade undertecknad tillstyrkan.

Några exempel till upplysning om tillvägåendet torde böra anföras. Sålunda stadgar local option-lagen i Virginia, att om $\frac{1}{4}$ af de röstberättigade därom gör hemställan, vederbörande domare är pligtig att anordna allmän omröstning inom det förvaltningsdistrikt, därifrån petitionen utgått, rörande frågan: skall utskänkingsrätt meddelas eller ej? I Syd-Carolina var petitionsrätten förbehållen åt en majoritet af fastighetsegare, men röst rätt tillkom alla i öfrigt röstberättigade, som i 6 månader varit bosatta inom det grefskap, där omröstningen egde rum. Uti Missouri kunde omröstning fordras af $\frac{1}{10}$ af de röstberättigade. Om Massachusetts heter det, att i hvarje stad och hvarje landskommun årligen skall genom omröstning afgöras, huruvida försäljningsrättigheter må meddelas för det följande året, hvaremot det eljes blott är initia-

tivrätt — såsom när det i New York är stad-
gadt, att hvarje stad, landskommun eller by
kan genom majoritetsbeslut afgöra samma
fråga. I Georgia kan omröstning ej ega rum
oftare än hvar tredje år.

De statistiska upplysningar, som rapporten
innehåller, äro tyvärr knapphändiga; dock
finner jag, att t. ex. i Maryland ett »stort an-
tal» grefskap begagnat sig af rätten att för-
bjuda utskänkning, och att i Georgia 101 af
136 grefskap voterat förbud.

Lagförslag för England.

I England föreligga för det nuvarande par-
lamentet fyra lagförslag om lokalt veto i frå-
gor om försäljning af rusdrycker — ett sär-
skildt lagförslag för hvardera af de fyra riks-
delarna England, Wales, Skotland och Irland.

I vissa hufvudpunkter äro de fyra billerna
af enahanda lydelse. Sålunda är uppräknin-
gen af hvad med rusdrycker (intoxicating
liquors) skall förstås den samma i dem alla;
dit räknas spirituosa, vin, *beer*, porter, *ale*, äp-
pel- och päronvin, likörer, och i allmänhet så-
dana spirituösa, jästa eller destillerade drycker,
som enligt gällande lagstiftning ej få säljas
utan tillstånd af vederbörande myndighet.
Likaledes är den bestämmelsen lika i alla för-
slagen, att ett minimiantal af en tiondedel af
de röstberättigade eger fordra omröstning.
Men åtskilliga, ej alldeles oväsentliga olik-
heter förekomma också. För att utan alt för
stor vidlyftighet få en allmän föreställning
om systemet, kunna vi taga en öfversigt af
billen för England och därefter anmärka de

viktigaste afvikelserna i de andra lagförslagen.

Billen för England stadgar, att om minst en tiondedel af de röstberättigade i en stad, i en stadsvalkrets, i ett grefskapsdistrikt som eger att sända ett ombud till grefskapsrådet, inom viss tid gör skriftlig framställning till vederbörande valkommisarie angående anställande af omröstning därom, huruvida tillstånd till försäljning af rusdrycker inom denna stad, denna stads- eller grefskapsvalkrets må beviljas eller förnyas, valkommisarien skall, inom 10 dagar efter mottagandet af denna begäran, bestämma och såväl i tidningar som genom anslag å polisstationer, postkontor, offentliga skolor och gudstjenstlokaler kungöra dag för omröstningen samt alla därför nödiga upplysningar; omröstningen må ej ega rum förr än 14 och ej senare än 21 dagar efter det han mottagit förenämnda framställning.

Röstberättigade äro alla de, som ega att rösta vid val till municipal- eller grefskapsråd.

Omröstningens hemlighet är genom noggranna föreskrifter betryggad.

Beslutet om förbud mot meddelande af försäljningsrättigheter fattas med enkel majoritet.

Omröstningsresultatet skall tillkännagifvas senast följande dag; och skall valkommisarien, om det innefattar förbud, härom underätta den myndighet, som har befattning med tillståndsbevis för spirituosa-handel, äfvensom inrikesministern.

Förbudsbeslutet träder i kraft vid utgången af det år, för hvilket då gällande tillstånds-

bevis äro utfärdade, hvarefter nämnda myndighet ej vidare kan meddela någon försäljningsrättighet inom den stad o. s. v., där förbudsbeslutet blifvit voteradt.

Härmed rubbas ej hvad lag medgifver beträffande försäljning af sprit för tekniska och medicinska ändamål.

Om det ifrågasatta förbudet förkastas vid omröstningen, kan frågan ånyo väckas efter 2 år. Om det antagits, kan förslag om dess upphäfvande ej underkastas omröstning förrän efter 5 år.

Bland de punkter, i hvilka de öfriga lagförslagen skilja sig från billen för England, torde följande böra anföras:

Förslag för Wales, Skotland och Irland.

Såsom nyss nämndes, heter det i den engelska billen, att $\frac{1}{10}$ af de röstberättigade eger att äska omröstning därom, huruvida tillstånd till försäljning af rusdrycker skall få beviljas eller förnyas inom distriktet. Men i lagförslagen för Wales, Skotland och Irland heter det, att den votering, som skall ega rum, om minst en tiondedel af de röstberättigade det äskar, skall gälla icke en, utan *tre* frågor, nämligen 1) huruvida försäljning skall förbjudas, 2) eller försäljningsrättigheterna inskränkas till det af dem, som äskat omröstningen, föreslagna antalet, 3) eller meddelande af *nya* rättigheter förbjudas. Om hvart och ett af dessa resolutionsförslag företages särskild omröstning med slutna sedlar. Då det naturligtvis är omöjligt att på förhand med visshet be-

räkna chancerna, och då de, som önska begränsning af handeln med starka drycker, naturligtvis äro benägna att taga något hållre än intet, så kan det ju med detta — för våra svenska begrepp och vanor underliga — omröstningssätt hända, att alla tre resolutionerna antagas. I sådant fall har den första — d. v. s. förbudsresolutionen — företräde framför den andra och tredje, och den andra framför den tredje. Således, den första blir gällande, om alla tre antagits; om den andra antagits, men ej den första, blir den andra gällande, vare sig den tredje antagits eller ej; och om den tredje antagits, men hvarken den första eller andra, så blir naturligtvis den tredje gällande.

I den engelska billen stadgas, att förbudet — hvilket där är den enda voteringsfrågan — beslutes med enkel majoritet. Likaså gäller enligt den skotska billen enkel majoritet såsom beslut om hvart och ett af de tre resolutionsförslagen. Men i billen för Wales fordras två tredjedelars majoritet för antagande af det första resolutionsförslaget, och i billen för Irland två tredjedelars majoritet för hvar och en af de tre resolutionerna.

Hvad angår den tid, för hvilken ett vid folkomröstning fattadt beslut skall gälla, sågo vi, att enligt den engelska billen, om ett förbudsförslag förkastas, frågan kan åter upptagas om två år, och att om förbud beslutas, ny omröstning först efter 5 år kan äskas. Härom äro bestämmelserna i de tre andra billerna, som föreskrifva omröstning om tre frågor, något annorlunda. Om vid omröstningen alla frågorna besvaras med *nej*, så kan om två år ny omröstning äskas. Om den tredje resolu-

tionen — den minst vidtgående — blifvit antagen, så kan om den saken ej vidare någon omröstning ega rum, d. v. s. förbudet mot meddelande af nya försäljningsrättigheter kan ej rubbas, men efter 2 år kan omröstning ega rum om de två andra resolutionerna, d. v. s. om inskränkning i de bestående rättigheternas antal och om rent förbud. Om det är den andra resolutionen, som blifvit gällande vid den omröstning, som första gången eger rum efter lagens ikraftträdande, så kan två år därefter ny omröstning ega rum dels om en ytterligare inskränkning i antalet, dels om första och tredje resolutionerna. Och slutligen, om det är den första resolutionen — förbudet — som segrat, så kan ny omröstning ej ega rum förr än om 5 år, och denna kan ej gälla någonting annat än förbudets vidmakthållande eller upphäfvande.

Röstberättigade äro enligt billen för England de vid val till municipal- eller grefskapsråd valberättigade, enligt den för Wales alla de, som betala skatt inom omröstningsdistriktet, enligt den för Skotland de som äro uppförda i municipalvallängden i stad eller grefskapsvallängden på landet, enligt den för Irland alla som äro uppförda i längden öfver de vid parlamentsvalen röstberättigade. Hvarje röstande har en röst.

Frågans främjande hos oss.

Sålunda — icke sakna vi föredömen för yrkandet, att åt folket måtte tillerkännas rätt att sjelft omedelbart deltaga i lagstiftningen om spirituosaförsäljningen.

Vidkommande nu lämpligaste sättet att främja en lag om lokalt veto, synes mig en blifvande riksdagsmotion därom icke böra inskränkas till ett naket uttalande af sjelfva principen, utan torde hufvudbestämmelserna i den nya lagstiftningen böra angifvas med så pass stor fullständighet, att såväl riksdagen därpå kan grunda en anhållan hos k. m:t om utarbetande af ett lagförslag, som ock den allmänna meningen samla sig omkring dessa bestämmelser och göra en på dem fotad lagstiftning till valprogramfråga. Härvid torde då förnämligast följande spörsmål böra komma under öfvervägande.

Skall inhemtandet af de röstberättigades mening vara obligatoriskt, när hålst fråga om upplåtande af försäljningsrättigheter uppstår, eller skall initiativrätt tillerkännas ett visst minimiantal af röstberättigade, och, i fall denna rätt begagnas, omröstning anställas?

Skall för vetot fordras enkel eller kvalificerad majoritet?

För hur lång tid skall ett omröstningsbeslut gälla, så att fråga om förbud eller om upphäfvande af förbud ej må å nyo väckas?

Rösträttsvilkor? Möjligen torde till »välfräjdad, myndig medlem af kommunen» böra läggas svensk medborgarerätt och någon kortare tids vistelse i kommunen o. d.

Ett i behörig ordning fattadt förbudsbeslut bör naturligtvis ej kunna af k. bef. hde eller annan myndighet upphävas. Däremot lär det vara nödvändigt att medgifva besvärsmätt rörande olagligheter och formfel vid omröstning och meddela bestämmelser om påbudande af

ny omröstning, därest sådana besvär föranleda omröstningens kasserande.

Ett uttalande af en schweizisk professor.

Slutligen skulle jag vilja fästa uppmärksamheten på ett i min tanke mycket anmärkningsvärdt och behjertansvärdt yttrande af en schweizisk universitetslärare, således en representant för den omedelbara folklagstiftningens stamort och hem, nämligen Carl Hilty, professor i Bern och medlem af schweiziska förbundsrepresentationens andra kammare. Han säger, att den nu gällande schweiziska bränvinslagstiftningen, just därför att den blifvit genomförd under hela folkets omedelbara medverkan, är väsentligen värdefullare, än den skulle vara, därest den, likadan som den nu är, tillkommit allenast genom representationens beslut. Någon torde här vilja anmärka, att det enda viktiga är den nya lagstiftningens *beskaffenhet*, hvad den innehåller, och om den uppfyller sitt ändamål att motverka rusdrycksmissbruket — hvilket i Schweiz allmänt erkännes vara fallet — och att det, om svaret på de frågorna utfaller gynnsamt, väl kan göra just detsamma, huru den *tillkommit*. Nejsvarar Hilty, det är ej likgiltigt, långt därifrån. För att rätt förstå detta svar, böra vi kasta en blick på denna lagstiftnings tillkomst.

Det är först från år 1881, som den rörelse daterar sig, hvilken 1887 ledde till den nu gällande monopollagstiftningen. En enskild förening — Schweizerische gemeinnützige Gesellschaft — har ej ringa del däri. Genom

en mängd petitioner bragtes förbundsrådet att företaga frågan till ett grundligt studium, hvartill förbundsförsamlingen också gaf anledning genom en hemställan, att rådet måtte undersöka, huruvida ej genom öfverenskomelse med de särskilda kantonernas regeringar åtgärder kunde vidtagas för att hämma »det tilltagande, omåttliga njutandet af alkohol». Det första resultatet af förbundsrådets undersökningar blef, att förbundsorfattningens d. v. näringsfrihetsbestämmelser lade hinder i vägen för en genomgripande lösning. Så snart detta blef klart, töfvade man ej att undanrödja hindret: förslag till ändring i förbundets grundlag utarbetades, hvilket, godkänt af förbundsrepresentationen, den 25 oktober 1885 underställdes allmän folkomröstning och antogs med stor majoritet såväl af folket — 230,250 ja mot 157,463 nej — som af kantonerna, nämligen af 17 mot 8. Härmed var emellertid blott det första steget taget: man hade undanrödt det hinder, som förbundets grundlag lade i vägen för en reform. Återstod nu att begagna sig af den sålunda banade vägen.

Ett lagförslag utarbetades af förbundets inrikesdepartement i tre alternativ, af hvilka ett gick ut på att göra bränvinet till förbundsmonopol, och detta alternativ blef af förbundsrepresentationen, i strid med förbundsrådets mening, upphöjdt till lag. Enligt förbundsorfattningen skall emellertid hvarje förbunds- lag underkastas folkomröstning, därest antingen 30,000 schweiziska medborgare eller 8 kantoner så påyrka: det är den under namnet *referendum* bekanta schweiziska folklagstift-

ningsformen. En referendumsrörelse kom genast i gång. Naturligtvis kände sig åtskilliga intressen hotade af den nya lagen. En schweizisk ekonomist säger, att man i Bern ock Solothurn var emot lagen, emedan dessa kantoner voro »hufvudkvarter för snapsbrännandet», i Geneve, emedan man där beförde minskning i statsinkomsterna, i vissa andra kantoner af fruktan att »den fattige mannens lilla glas» skulle fördyras. Det är således ej att undra på, att i st. f. de behöfliga 30,000 samlades ej mindre än 52,412 giltiga referendumsunderskrifter. Men folkomröstningen om alkoholmonopolet, som egde rum den 15 maj 1887, utföll med 267,122 ja mot 138,476 nej. De voterandes antal var således 405,618 eller nära två tredjedelar af samtliga röstberättigade, hvilka utgjorde 649,494. Märken, i förbigående, att på en befolkning af 2,930,000 invånare 650,000 voro politiskt röstberättigade, således mellan $\frac{1}{4}$ och $\frac{1}{5}$ af förbundets hela folknummer; i Sverige utgöra de röstberättigade 6 %.

Folklagstiftningens moraliska betydelse.

Och härmed återkommer jag till professor Hiltys anmärkning om folklagstiftningens moraliska betydelse.

Under det — säger han — en bristfällig lagstiftning med mera lugn fördrages tills man kan afhjelpa bristerna, ifall enhvar är medveten om att han bär ansvar för den, så är den moraliska vinsten af en god lagstiftning större, när den utgör resultatet af en

djupt grundad, ofta först efter strid vunnen öfvertygelse, ja, af en verklig seger öfver sig sjelf. En sådan lagstiftningsakt lyfter folket, höjer dess känsla af sin värdighet, förlänar mod till nya ansträngningar. Den väcker känslan af ett vunnet slag, medvetandet om räddning ur stor fara genom *egen* kraft — ett medvetande, som äfven den bästa af en representantförsamling allena utfärdade lag aldrig skall bringa med sig. Sådan var folkomröstningen 1887 om åtgärder mot »den fattige mannens lilla glas». Från denna stund börjar, efter mycket nedåtgående, en lyftning bland folket. En dylik åtgärd vidtagen blott af förbundsöfversamlingen skulle icke hafva utgjort ett bevis på hela folkets inre kraft, den skulle måhända till och med hafva rönt mera ogillande än bifall.

Att en så djupt ingripande reform kunde genomföras inom så få år efter det man först mera allvarsamt började att diskutera den, är synnerligen anmärkningsvärdt. Också har den ådragit sig uppmärksamhet utom landets gränser. Icke utan skäl prisar en tysk nationalökonom, professor Conrad, det allvar och den endragt, hvarmed man förstod att i denna sak besegra partiintressen och fördomar.

Monopollagstiftningen har emellertid icke genomförts på det sätt, att förbundet sjelft — genom sina myndigheter — gjort sig till bränvinstillverkare och försäljare: förbundet öfvertager väran från producenterna, låter genom enskilda anstalter rektificera och utlemnar den till koncessionerade säljare. Alt detta förefaller icke så litet inveckladt, har åtminstone ej åtskilliga andra monopollagstiftning-

gars enkelhet. Men den 1887 beslutade reformen torde i sjelfva verket vara att betrakta som en öfvergångsreform. Åtminstone säger en schweizisk författare uttryckligen, att monopolets slutliga syfte är »successivt afskaffande af hela den inhemska produktionen», hvilken — ehuru den tillverkade kvantiteten är ganska stor — »icke anses ega någon stor ekonomisk betydelse eller något anspråk på att få alt framgent existera».

Därefter blefve naturligtvis lagstiftningen i ämnet — tullsatser och försäljningslag — jämförelsevis mycket enkel.

